

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นเหตุจูงใจให้ข้าราชการครูทำผลงานเพื่อขอกำหนดตำแหน่งอาจารย์ 3 และศึกษาว่าเมื่อได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 แล้ว ได้มีการพัฒนาผลงานต่อไปอีกหรือไม่ การปฏิบัติงานในหน้าที่การสอนปรับเปลี่ยนไปอย่างไร โดยการศึกษาในเชิงปริมาณเพื่อเป็นการสำรวจ หาคำตอบปัญหาวิจัยในภาพกว้าง ๆ จากนั้นจึงศึกษาในเชิงคุณภาพ (qualitative) โดยใช้วิธีวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study) ที่มุ่งเจาะลึกการปฏิบัติงานของอาจารย์ 3 อย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยในส่วนของเชิงปริมาณนี้ ใช้วิธีวิจัยแบบวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีวิธีวิจัยตามลำดับขั้นดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ได้แก่ ข้าราชการครูซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยใช้สถิติของข้าราชการครูผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ที่สำรวจครั้งสุดท้ายของปีการศึกษา 2539 ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 764 คน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาในเชิงปริมาณ ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) ตามตารางของ Krejcie and Morgan (Krejcie and Morgan, 1970 : 608 - 610) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ค่าความคลาดเคลื่อน 5% ปัจจุบันมีอาจารย์ 3 จำนวน 764 คน จาก 12 เขตการศึกษา สุ่มมา 7 เขตการศึกษา สุ่มจำนวน

คนโดยสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) ตามสัดส่วน ได้กลุ่มตัวอย่างที่ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 จำนวน 260 คน ดังรายละเอียดในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเขตการศึกษา

เขตการศึกษาที่ เป็นกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนประชากร อาจารย์ 3	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
เขต 2	13	7
เขต 5	93	5
เขต 6	72	38
เขต 7	93	50
เขต 8	90	48
เขต 9	42	22
เขต 11	84	45
รวม 7 เขต	487	260

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษาในเชิงปริมาณครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทางวิชาการของข้าราชการครูสายงานการสอน ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก ก.)

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานะภาพของผู้ตอบ ลักษณะคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบ (checklist) โดยถามเกี่ยวกับเพศ อายุ อายุราชการ ตำแหน่ง คุณวุฒิทางการศึกษา ผลงานทางวิชาการ หน้าที่การงานที่รับผิดชอบในปัจจุบัน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของข้าราชการครูสายงานการสอนเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ลักษณะคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบ (checklist) ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีข้อคำถาม ทั้งหมดจำนวน 32 ข้อ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนคำตอบดังนี้

เมื่อดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 มีการปฏิบัติงานในหน้าที่มากกว่าเดิมมีค่าเท่ากับ 3

เมื่อดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 มีการปฏิบัติงานในหน้าที่เท่าเดิมมีค่าเท่ากับ 2

เมื่อดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 มีการปฏิบัติงานในหน้าที่น้อยกว่าเดิมมีค่าเท่ากับ 1

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับเหตุจูงใจ ปัจจัยที่ทำให้อาจารย์ทำผลงานเพื่อขอกำหนดตำแหน่งอาจารย์ 3 ความเหมาะสมของหลักเกณฑ์

ปัญหาอุปสรรคที่พบ และเมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 แล้วพัฒนาผลงานต่อไปหรือไม่ โดยความคิดและข้อเสนอแนะนั้น ๆ จะได้ใช้เป็นประโยชน์และเป็นสารสนเทศในการพัฒนาแควดวงทางวิชาการต่อไป

3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 ศึกษาวิเคราะห์หลักเกณฑ์ วิธีการในการกำหนดตำแหน่ง และแต่งตั้งข้าราชการครูให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นในสายงานการสอน ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. 2523
- 3.2 ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย ตำรา วารสาร ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของข้าราชการครูสายงานการสอน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- 3.3 ประมวลความรู้ในข้อ 1 และข้อ 2 ดังกล่าว นำมาร่างแบบสอบถาม โดยให้ครอบคลุม และสอดคล้องกับการปฏิบัติงานตามหลักเกณฑ์ของการขอตำแหน่งอาจารย์ 3 และให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 3.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อแก้ไข ปรับปรุงสำนวนภาษาให้ดีขึ้น
- 3.5 นำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงในรอบแรกไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของเนื้อหา ซึ่งผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว ได้แก่
 - 3.5.1 อาจารย์โสภณ นุ่มทอง
ผู้เชี่ยวชาญการวิเคราะห์งานบุคคล 8
สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู
กระทรวงศึกษาธิการ
 - 3.5.2 อาจารย์วิเชียร ประยูรชาติ
ผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา
สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู
กระทรวงศึกษาธิการ
 - 3.5.3 ดร. รัตนา ศรีเหรียญ

นักวิชาการสอบ ระดับ 7

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู

กระทรวงศึกษาธิการ

- 3.6 นำแบบสอบถามที่ตรวจแก้ไขไปทดลองใช้กับข้าราชการครูสายงาน
การสอนผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 จังหวัดนนทบุรี จำนวน 10
ท่าน ซึ่งไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้
- 3.7 นำแบบสอบถามส่งไปให้กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้เพื่อเก็บข้อมูล
ในเชิงปริมาณ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- 4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เพื่อขอความร่วมมือในการวิจัยไปยังสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- 4.2 ผู้วิจัยขอความร่วมมือในการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการการ
ประถมศึกษาแห่งชาติโดยให้ทำหนังสือขอความร่วมมือจากผู้อำนวยการการประถมศึกษา
จังหวัด และข้าราชการครูผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้ง
นี้ เพื่อตอบแบบสอบถาม
- 4.3 ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่าง โดยทางไปรษณีย์ ในวันที่
30 ธันวาคม พ.ศ. 2540 และขอให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่งแบบถามคืนทางไปรษณีย์เช่น
เดียวกัน
- 4.4 ภายหลังจากที่ส่งแบบสอบถามไปแล้ว 15 วัน เมื่อยังไม่ได้รับแบบสอบ
ถามคืน วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2541 ผู้วิจัยดำเนินการทวงถามโดยทางไปรษณีย์บัตร
อีกครั้งหนึ่ง

5. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงปริมาณ โดยใช้เทคนิค
วิธีดังนี้ คือนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ และความถูกต้อง
ในแต่ละฉบับ ปรากฏว่าจำนวนแบบสอบถามที่ส่งไปทั้งหมดจำนวน 260 ฉบับ ได้รับ
กลับคืนมาและเป็นฉบับที่สมบูรณ์จำนวน 212 ฉบับ ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในตาราง
ที่ 13

ตารางที่ 13 จำนวนแบบสอบถามที่ส่งและได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเขตการศึกษา

เขตการศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนแบบสอบถามที่ส่งไป	จำนวนแบบสอบถามที่ได้รับคืน	ร้อยละของแบบสอบถามที่ได้รับคืน
เขต 2	7	6	85.71
เขต 5	50	46	92.00
เขต 6	38	28	73.68
เขต 7	50	39	78.00
เขต 8	48	34	70.83
เขต 9	22	19	86.36
เขต 11	45	40	88.89
รวม 7 เขต	260	212	81.54

จากนั้น นำแบบสอบถาม มาทำการวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

1. ข้อมูลสถานภาพส่วนตัวในตอนที่ 1 วิเคราะห์โดยวิธีแจกแจงความถี่ และใช้ค่าร้อยละแล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย
2. ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของข้าราชการครูสายงานการสอน เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ในตอนที่ 2 จะวิเคราะห์หาค่ามัชฌิมเลขคณิต (mean) หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นรายข้อคำถามและทำการวิเคราะห์ในภาพรวมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และหาข้อมูลทางสถิติต่าง ๆ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย
3. ข้อมูลที่เกี่ยวกับการทำผลงานทางวิชาการ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดในตอนที่ 3 นั้น วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยสรุปเป็นภาพรวมของเหตุผลใจและปัจจัยที่ทำให้ข้าราชการครูทำผลงานขอตำแหน่งอาจารย์ 3 ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการจัดทำผลงานทางวิชาการ

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยในส่วนของเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา (case study) จำนวน 2 กรณี โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การเลือกกรณีศึกษา

กรณีศึกษาที่ใช้ศึกษาในเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ใช้วิธีวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study) จำนวน 2 กรณี ใช้วิธีเลือกจากการวิเคราะห์การตอบแบบสอบถามในการศึกษาเชิงปริมาณ ซึ่งตั้งอยู่บนเงื่อนไขตามหลักเกณฑ์ที่ว่า

1.1 ข้าราชการครูผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ทั้ง 2 กรณีศึกษาจะต้องปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสถานศึกษาเดียวกัน

1.2 กรณีศึกษาที่พิจารณาเลือก กรณีศึกษาหนึ่งจะทำผลงานเพื่อขอกำหนดตำแหน่งอาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9 และอีกกรณีหนึ่งจะไม่ทำผลงานเพื่อขอ กำหนดตำแหน่งอาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9

1.3 การเลือกกรณีศึกษาจะพิจารณาจากจังหวัดที่ตอบกลับแบบสอบถาม กลับมากที่สุดเป็นอันดับแรก

จากเกณฑ์ดังกล่าว มีข้าราชการครูผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ที่ปฏิบัติหน้าที่ อยู่ในสถานศึกษาเดียวกัน โดยที่กรณีศึกษาหนึ่งจะทำผลงานเพื่อขอ กำหนดตำแหน่ง อาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9 และอีกกรณีหนึ่งจะไม่ทำผลงานตอบแบบสอบถามกลับ จำนวน 2 คู่ คือ ข้าราชการครูจากจังหวัดแพร่ และข้าราชการครูจากจังหวัดสุพรรณบุรี

ผู้วิจัยเลือกข้าราชการครูจากจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจาก จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดที่มีการตอบกลับของแบบสอบถามมากที่สุด ตามเกณฑ์การ พิจารณาการเลือกกรณีศึกษา อีกทั้งจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดที่มีข้าราชการครูดำรง ตำแหน่งอาจารย์ 3 มากที่สุดในประเทศ (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ในขณะที่จังหวัดแพร่ มีการตอบกลับของแบบสอบถามและจำนวนข้าราชการครูที่ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 น้อย กว่า และที่สำคัญข้าราชการครูจากจังหวัดแพร่เป็นสามีภรรยา

กรณีศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียน แห่งหนึ่งของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยที่ผู้วิจัยไปติดต่อขอหนังสือราชการจากสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อเจ้าหน้าที่ทราบว่าจะ ไปเก็บรวบรวมข้อมูลที่จังหวัดสุพรรณบุรี ได้อำนวยความสะดวกพร้อมทั้งแนะนำให้รู้จัก กับศึกษานิเทศก์จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2541 ผู้วิจัยได้เดินทางไปจังหวัดสุพรรณบุรีศึกษานิเทศก์ ได้อำนวยความสะดวกโดยพาไปโรงเรียนที่ผู้วิจัยจะไปเก็บข้อมูล และแนะนำให้รู้จักกับ อาจารย์ 3 ทั้ง 2 ท่านของโรงเรียนแห่งนั้น ครั้งแรกผู้วิจัยจะไปเข้าบ้านอยู่ในชุมชน แต่เมื่อได้พูดคุยกับอาจารย์ 3 แล้ว จึงขอพักอยู่ที่บ้านของอาจารย์ 3 ซึ่งห่างจาก โรงเรียนไม่ไกลนัก

2. การสร้างความสัมพันธ์ (rapport)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ต้องปรับตัวมากนักเพราะวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ในชุมชน ตลอดจนอาหารประจำวันจะคล้ายกับวัฒนธรรมเดิมของผู้วิจัย จะต่างกันเพียงเล็กน้อยก็คือภาษาเพราะชาวสุพรรณบุรีจะมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองคือ สำเนียงทางภาษาที่เรียกว่า “เสียงเหนือ” ผู้วิจัยต้องหัดพูดให้เหมือนกับคนสุพรรณบุรี เพราะหาวันหนึ่งผู้วิจัยไปซื้อข้าวที่ตลาดโดยพูดกับแม่ค้าแล้วแม่ค้ามองหน้า ผู้วิจัยจึงนึกในใจว่าต้องหัดพูดให้เหมือนกับคนสุพรรณบุรี จะได้ไม่เป็นคนแปลกหน้าสำหรับชุมชน และทำให้ผู้วิจัยเกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้นที่จะได้พูดคุยกับทุก ๆ คนในชุมชน

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติงานของอาจารย์ 3 ผู้วิจัยได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ 3 อยู่ 3 กลุ่มคือ ผู้บริหารและเพื่อนครู ผู้ปกครองนักเรียน และนักเรียน ในแต่ละกลุ่มผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ที่ต่างกันไปตามสภาพและลักษณะของกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารและเพื่อนครู ผู้วิจัยได้เริ่มทำความรู้จักกับผู้บริหารสถานศึกษา และเพื่อนครูโดยการแนะนำของอาจารย์ 3 และการแนะนำตัวของผู้วิจัย ตัวอย่างเช่น เมื่อเดินผ่านห้องพักครู ผู้วิจัยก็จะทำความเคารพและทักทายครูในโรงเรียน เช่น

“สวัสดิ์คะ ทำอะไรอยู่คะ วันนี้มีอะไรให้หนูช่วยทำไหมคะ”

พร้อมกับสร้างความสัมพันธ์โดยการสนทนา รับประทานอาหารร่วมกัน พร้อมทั้งช่วยเหลือในบางโอกาส เช่น ช่วยทำสื่อการสอน ช่วยสอนหนังสือแทนเมื่อครูในโรงเรียนมีธุระ ช่วยพิมพ์ข้อสอบ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ผู้ปกครองนักเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบแล้วแต่โอกาส เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในงานบวช งานศพ จึงทำให้มีโอกาสได้พูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนมากยิ่งขึ้น บางครั้งได้พูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนเมื่อผู้ปกครองนักเรียนมาส่งและรับนักเรียนที่โรงเรียน เพราะผู้ปกครองคิดว่าผู้วิจัยเป็นครูใหม่ที่ย้ายมาสอนโรงเรียนแห่งนี้ เช่นผู้วิจัย ดูแลนักเรียนที่สนามเด็กเล่นในตอนเย็น เพื่อรอผู้ปกครองมารับ เมื่อผู้ปกครองมารับ ผู้วิจัยจะยิ้มพร้อมทักทายกับผู้ปกครอง ว่า

“สวัสดิ์คะ วันนี้ทำไมมารับลูกชายเร็วจังล่ะคะ”

“สวัสดิ์คะ วันนี้แต่งตัวสวยจังเลย จะไปเที่ยวไหนหรือคะ”

กลุ่มที่ 3 นักเรียน นักเรียนในโรงเรียน ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ด้วยตนเอง โดยการเข้าสอนแทนในชั้นเรียน การทักทายพูดคุยเมื่อพบปะตอนพักกลางวัน เล่นกีฬา และการไปเยี่ยมบ้านของเด็กนักเรียน เช่น ผู้วิจัยเดินอยู่ตามอาคารเรียน พบกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนยกมือไหว้ สวัสดิ์ผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยรับไหว้ นักเรียนแล้ว จึงทักทายขึ้นว่า

“สวัสดิ์คะ จะไปไหนกันคะ”

3. การศึกษาในภาคสนาม (field research)

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และชัดเจน ของการปฏิบัติงานในหน้าที่และการทำผลงานทางวิชาการภายใต้บริบทของโรงเรียน สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ตลอดจนทัศนคติของข้าราชการครูผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในสนามเป็นเวลานานประมาณ 8 สัปดาห์ (วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2541 ถึงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2541) โดยผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) และแบบเจาะลึก (indepth interview) และการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในสนาม 2 ช่วงเวลา คือ

ช่วงที่ 1 วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2541 ถึงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษา กรณีที่ 1 คือข้าราชการครูผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ที่ทำผลงานทางวิชาการเพื่อขอตำแหน่งอาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 4 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับอัตชีวประวัติของอาจารย์ 3 ในด้านภูมิหลังของครอบครัว ภูมิหลังทางการศึกษา ภูมิหลังในการปฏิบัติงาน

ประเด็นที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับบริบทในการทำงานของอาจารย์ 3 จะศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ผลงานทางวิชาการของอาจารย์ 3 สภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนที่อาจารย์ 3 ปฏิบัติงานอยู่

ประเด็นที่ 3 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ และการทำผลงานทางวิชาการ โดยจะศึกษาลักษณะการปฏิบัติงานต่างๆ เหตุจูงใจในการทำผลงานทางวิชาการ บัญญัติที่เป็นสาเหตุให้สนใจในการทำผลงานทางวิชาการ ปัญหาอุปสรรคที่พบในการทำผลงานทางวิชาการ ตลอดจนการใช้เวลาในแต่ละวันของอาจารย์ 3

ประเด็นที่ 4 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติในการทำงานของอาจารย์ 3 สาเหตุที่ทำให้ทำผลงานทางวิชาการ ขอตำแหน่ง อาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9

ช่วงที่ 2 วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 ถึงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2541 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษา กรณีที่ 2 คือข้าราชการครูผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 ที่ไม่ทำผลงานทางวิชาการเพื่อขอตำแหน่งอาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลใน 4 ประเด็น เช่นเดียวกับช่วงที่ 1 แต่ ในประเด็นที่ 4 จะแตกต่างออกไปคือ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติในการทำงานของอาจารย์ 3 และสาเหตุที่จะไม่ทำผลงานทางวิชาการในการขอตำแหน่งอาจารย์ 3 รับเงินเดือนระดับ 9

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาภาคสนามในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและแบบเจาะลึก โดยใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ สมุดจดบันทึก เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

4.1 การสังเกต (observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยการเข้าไปอยู่ในโรงเรียน และไปพักอาศัยอยู่ที่บ้านของอาจารย์ 3 ทำให้สามารถเห็นวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ และการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบของครูผู้สอน โดยผู้วิจัยใช้กรอบการสังเกตของ Lofland (Lofland, 1971 อ้างใน นิตา ชูโต, 2540) เป็นแนวทางในการสังเกต ดังนี้

1. การกระทำ (acts) คือ พฤติกรรมของอาจารย์ 3 ในการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสนทนา การพักผ่อน การศึกษาค้นคว้า และการใช้เวลาในแต่ละวัน

2. กิจกรรม (activities) คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผน เช่น การปฏิบัติงานต่าง ๆ ในหน้าที่ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นกระบวนการ มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่อง การสังเกตเกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรมเหล่านี้ จะชี้ให้เห็นถึงสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของอาจารย์ 3 ในโรงเรียน เช่น งานบวชนาคของลูกชายอาจารย์ 3

3. ความหมาย (meaning) คือ ความหมายของการกระทำ หรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ที่ให้ข้อมูล ซึ่งจะแสดงถึงความเชื่อ ทศนคติ โลกทัศน์ เช่น อาจารย์ 3 จะไปโรงเรียนแต่เช้า การทำงานต่าง ๆ จะทำงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนก่อน

4. การมีส่วนร่วม (participation) คือ การพิจารณาบทบาทของอาจารย์ 3 ที่มีต่อกิจกรรมในโรงเรียน ที่มีต่อกิจกรรมของสถานศึกษาอื่น ๆ ที่มีต่อกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมในโรงเรียน การร่วมงานประกอบพิธีต่าง ๆ ในชุมชน (งานศพ งานบวชนาค งานขึ้นบ้านใหม่)

5. ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับครูด้วยกันเอง ครูกับนักเรียน ครูกับผู้ปกครองนักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับองค์กรต่าง ๆ เช่น วัด สถานศึกษาอื่น ๆ

6. สถานที่ (settings) คือ รูปแบบทุกสิ่งทุกอย่างภายใต้ "สภาพที่ศึกษา" ซึ่งถือเป็นหน่วยวิเคราะห์ โดยรวมทั้งลักษณะของโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ทศนคติ

บางครั้งในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดความถูกต้องของข้อมูล

4.2 การสัมภาษณ์ (interview) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่วางไว้อย่างกว้าง ๆ โดยเน้นการสัมภาษณ์ที่พยายามศึกษาความจริงจากผู้ถูกสัมภาษณ์มากที่สุด กระตุ้นให้ผู้ตอบแสดงกริยาโดยทันทีเพื่อให้ได้ข้อมูลในแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาจารย์ 3 ที่เป็นจริงจากผู้บริหาร เพื่อนครู ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียน

สำหรับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) นี้ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ

- (1) แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ
- (2) แบบมีจุดสนใจเฉพาะหรือแบบเจาะลึก (indepth interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้วเป็นพิเศษ โดยไม่ปล่อยให้ผู้ให้สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาในเรื่องอื่น ๆ
- (3) แบบตะล่อมกล่อมเกลา (probe) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อล้วงความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติที่มีต่อเรื่องที่ให้การสัมภาษณ์
- (4) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในเฉพาะบางเรื่องที่มีผู้รู้ และสามารถอธิบายได้

ลักษณะการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้ จะเน้นลักษณะการสนทนาพูดคุยอย่างเป็นกันเอง โดยผู้วิจัยเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในโรงเรียน วัด ชุมชน และสร้างความคุ้นเคย ด้วยการสนทนาพร้อมกับช่วยให้ผู้ให้สัมภาษณ์ ทำกิจกรรมในการเรียนการสอน ในขณะที่สนทนาผู้วิจัยพยายามจับประเด็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์สนใจในประเด็นการสนทนาเรื่องใดเป็นพิเศษ จึงพยายามเชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการรู้ ซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะตัวของนักวิจัยเอง ผู้วิจัยต้องมีความรู้สึกไวต่อปฏิกริยา การพูด น้ำเสียง ต้องสังเกตว่าถ้าผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สะดวกใจที่จะตอบ ผู้วิจัยก็พยายามเลี่ยงไปตามประเด็นอื่นแทน เพื่อความไว้วางใจและสร้างบรรยากาศที่ดีในการสนทนาเป็นสำคัญ

ในการเข้าสนามในระยะแรกๆ ผู้วิจัยจะไม่นำเทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป หรือสมุดบันทึกติดตัวไป เมื่อไปสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมชาติ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการจำและจดประเด็นหลัก ๆ ไว้ในแผ่นกระดาษ เมื่อกลับที่พักจึงบันทึกรายละเอียด (full field note) อีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยใช้เทปบันทึกการสนทนา และใช้กล้องถ่ายรูป เมื่อผู้วิจัยรู้จักสนิทสนมกับกลุ่มเป้าหมายแล้ว

4.3 การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ของข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยโดยศึกษาเอกสารในการปฏิบัติงานและผลงานทางวิชาการของกรณีศึกษา

ตารางที่ 14 รายละเอียดการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ

วันที่	เป้าหมายในการศึกษา	การดำเนินการ	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง
26 ม.ค. 41	พบผู้บริหารโรงเรียน พบกรณีศึกษา 2 กรณี	สร้างความสัมพันธ์กับ กรณีศึกษาทั้ง 2 กรณี	1.แบบสังเกต 2.แบบบันทึก	-
27 ม.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 1 สมาชิกในครอบครัว	สังเกต, สัมภาษณ์	การสัมภาษณ์ 3.แบบวิเคราะห์	2
28 ม.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 1 ผู้ปกครอง	สังเกต, สัมภาษณ์	เอกสาร	2
29 ม.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 1 สมาชิกในครอบครัว	สังเกต, สัมภาษณ์		3
30 ม.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 1 นักเรียน สมาชิกในครอบครัว	สังเกต, สัมภาษณ์		5
2 ก.พ. 41	เอกสาร ผู้ปกครอง	วิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์		3
10 ก.พ. 41	เพื่อนครู เอกสาร	สัมภาษณ์ วิเคราะห์เอกสาร		4
12 ก.พ. 41	นักเรียน สมาชิกในครอบครัว	สัมภาษณ์		3
13 ก.พ. 41	นักเรียน ผู้ปกครอง	สัมภาษณ์		4
16 ก.พ. 41	ผู้บริหาร ผู้ปกครอง	สัมภาษณ์		2
17 ก.พ. 41	สมาชิกในครอบครัว กรณีศึกษาที่ 1	สังเกต, สัมภาษณ์		2
18 ก.พ. 41	ผู้บริหาร เพื่อนครู	สัมภาษณ์		2
19 ก.พ. 41	นักเรียน ผู้ปกครอง	สัมภาษณ์		4
20 ก.พ. 41	เพื่อนครู	สัมภาษณ์		1

ตารางที่ 14 (ต่อ) รายละเอียดการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ

วันที่	เป้าหมายในการศึกษา	การดำเนินการ	เครื่องมือ	จำนวนครั้ง
23 ก.พ. 41	กรณีศึกษาที่ 2 เอกสาร	สังเกต, สัมภาษณ์ วิเคราะห์เอกสาร	1.แบบสังเกต 2.แบบบันทึก	4
24 ก.พ. 41	กรณีศึกษาที่ 2 สมาชิกในครอบครัว	สังเกต, สัมภาษณ์	การสัมภาษณ์ 3.แบบวิเคราะห์	2
25 ก.พ. 41	กรณีศึกษาที่ 2 เอกสาร	สังเกต, สัมภาษณ์ วิเคราะห์เอกสาร	เอกสาร	3
26 ก.พ. 41	ศึกษานิเทศก์	สัมภาษณ์		1
27 ก.พ. 41	นักเรียน ผู้ปกครอง	สัมภาษณ์		4
2 มี.ค. 41	เพื่อนครู	สัมภาษณ์		2
5 มี.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 2 สมาชิกในครอบครัว	สังเกต, สัมภาษณ์		3
6 มี.ค. 41	เพื่อนครู นักการภารโรง	สัมภาษณ์		3
9 มี.ค. 41	ผู้บริหาร นักเรียน	สัมภาษณ์		4
10 มี.ค. 41	เพื่อนครู ผู้บริหาร	สัมภาษณ์		3
11 มี.ค. 41	คนในชุมชน นักเรียน	สัมภาษณ์		3
12 มี.ค. 41	ผู้ปกครอง	สัมภาษณ์		2
13 มี.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 2	สังเกต, สัมภาษณ์		2
17 มี.ค. 41	นักการภารโรง สมาชิกในครอบครัว	สัมภาษณ์		2
18 มี.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 2 นักเรียน	สังเกต, สัมภาษณ์		5
19 มี.ค. 41	กรณีศึกษาที่ 1(เพิ่มเติม)	สังเกต, สัมภาษณ์		2
20 มี.ค. 41	เพื่อนครู(เพิ่มเติม)	สัมภาษณ์		3

5. การจัดทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล มาจัดทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทั้ง 3 กระบวนการนี้ จะทำควบคู่ไปกับการรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนสุดท้าย คือนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มานำเสนอโดยการเขียนรายงานการวิจัย

5.1 การลดทอนข้อมูล (data reduction)

ผู้วิจัยนำข้อมูลบันทึกภาคสนาม (full field note) มาอ่านทบทวนแล้วเลือกจุดที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เขียนใส่การ์ด ลงหัวข้อเรื่อง (categories) เช่น เหตุจูงใจในการทำผลงานทางวิชาการ ทักษะคิดเกี่ยวกับการทำผลงานทางวิชาการ ปัญหาและอุปสรรคในการทำผลงานทางวิชาการ เป็นต้น จากนั้นผู้วิจัยได้จัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ (files) เพื่อง่ายต่อการสืบค้น และเป็นการตรวจสอบความเพียงพอและความตรงของข้อมูล

5.2 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ (valid and reliable) ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) คือ การได้ข้อมูลจากหลาย ๆ ฝ่าย หรือหลาย ๆ วิธีในการรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกันโดยการสนทนาสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล เช่น เพื่อนครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ในเรื่องที่เป็นประเด็นเดียวกัน พร้อมกับสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ของกรณีศึกษาในโรงเรียน ชุมชน จนกระทั่งได้รับความคิดเห็นในเรื่องนั้นออกมา (shared subjectivity) ตามที่คนในสังคมนั้นเข้าใจและรู้สึก ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติงานในหน้าที่ของกรณีศึกษาที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าครูเบญจาเมื่อว่างจากการสอนก็จะทำสื่อการสอนทันที ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลจากเพื่อนครู โดยที่เพื่อนครูเล่าให้ฟังว่า

“ครูเบญจาเขาไม่เคยว่างมือเลย จะหยิบโน่นจับนี่ตลอด ไม่รู้แก (ครูเบญจา) เอาความคิดในการประดิษฐ์ (สื่อการเรียนการสอน) มาจากไหน”

ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียน ผู้ปกครองเคยพูดว่า

“ครูเบญจาเขายืนยันจริง ๆ นะครู (ผู้วิจัย) ครูคูชิ...ขนาดกินข้าวกลางวันยังไม่มีเวลาเลย กินไปด้วยคุมเด็กไปด้วย”

ตลอดจนได้พูดคุยกับสามีของครูเบญจา จึงสรุปว่าจริง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบตามซ้ำ คือการพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาได้ หากข้อมูลใดเป็นที่สนใจ ผู้วิจัยก็ตรวจสอบความตรงภายในด้วยการสอบถามซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้รูปแบบการเก็บข้อมูลในหลายลักษณะ หลายวิธี ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ คือกระบวนการต่าง ๆ นั้นจะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องดังนั้นผู้วิจัยไม่ต้องรองจนกว่าจะเก็บข้อมูลเสร็จจึงวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น ในขณะที่เราจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ นั้นเราอาจวิเคราะห์ข้อมูลได้ทันที การที่ผู้วิจัยมีโอกาสวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างกระบวนการเก็บข้อมูลนี้เป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางที่จะเก็บข้อมูลต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการประเมินต่อกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้เราทราบว่าข้อมูลใดทราบแล้ว และข้อมูลใดควรเก็บรวบรวมเพิ่มเติม

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูล แบบสร้างข้อสรุป แบ่งออกเป็น 2 วิธี

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูล ต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี

2.1 แบบใช้ทฤษฎี คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่าง ๆ ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ แยกออกเป็นการกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม ในกิจกรรมและสภาพสังคม หรือสถานการณ์ เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับการวิเคราะห์ เช่นทุกคนต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง ทำงานเพื่อตนเอง เพื่อโรงเรียน เพื่อจังหวัด

2.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้

การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงสนามจนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบเพื่อหาความตรงและความเที่ยงโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation methods) จากนั้นจะวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีแบบสร้างข้อสรุป แล้วผู้วิจัยได้เรียบเรียงนำเสนอข้อมูลในรูปพรรณนา (description) และพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description)